

Sociologie pro speciální pedagogy: Lekce 5

Mgr. Lenka Slepíčková

Otázka k zamyšlení: Co je sociologií po medicíně?

„Tento nový pohled upozorňuje na to, že definice zdraví a nemoci, normality a nenormality, zdravého rozumu a šílenství se v závislosti na společnosti, kultuře a historickém období velmi mění. Lékařské diagnostické kategorie, jako „nemocný“, „abnormální“ a „duševně chorý“ nejsou podle něho unvierzální, objektivní a nutně spolehlivé. Jsou dané kulturou, třídou a dobou (...).“

R. C. Fox 1977

Tradiční a premoderní společnost a zdraví a nemoc

- Spojení s náboženskou čistotou
- Nemoc jako trest
- Mentální a fyzická nemoc se neoddělovala
- Primitivní spol. – nemoc jako smůla, trest, neštěstí
- Staré Řecko – sekulární pojetí zdraví, rozumný životní styl, zdravé prostředí, etické aspekty lék. profese
- Křesťanská tradice – dvojznačnost nemoci (status vyvoleného i hříšnost oběti), opětovná sakralizace nemoci ve středověku
- Renesance – nízký status lékaře

Moderní lékařství

- Medicína jako „výkladní skříň“ modernizace
- Nalézání fyzických příčin nemocí, tělo jako stroj
- Základem medicíny se stávají přírodní vědy
- Nemocnice jako vhodné prostředí pro léčbu vážných chorob
- *Profese lékaře* (jako elitní), morální akcent
- Zdraví jako veřejný zájem
- Nové léky a chirurgické postupy zejména od pol. 20. století (40. léta antibiotika, po válce očkování)
- V moderní společnosti úmrtnost stoupá s věkem
- Smrtelnými chorobami jsou zhoubné nádory a srdeční choroby

Teoretický kontext

- Sociologické zkoumání nemoci
- Funkcionalismus (Parsons 1951)
- Kritičtí autoři (Illich 1976; Zola 1972; Foucault 1983) – medicalizace, iatrogenní působení, moc
- Interpretativní sociologie (Bury 1982, Charmaz 2003)

Funkcionalistické zkoumání medicíny

Parsons 1951

- Nemoc jako specifický typ deviace. Nemocný sice nevykonává své běžné společenské role, ale není za to negativně sankcionován, neboť mu není připisována zodpovědnost za jeho nemoc.
- Správný výkon role pacienta - povinnost dávat najevo nežádoucnost a přechodnost svého stavu, vyhledat odborníky a podrobit se léčebnému procesu.
- Lékařská profese je především institucí sociální kontroly, neboť skrze ni společnost kontroluje vlastní stabilitu, která je nemocí ohrožena.
- Role lékaře podle Parsonse

Kritičtí autoři

Kritičtí autoři

Medikalizace (medicinalizace) společnosti

Illich 1976 – iatrogenní působení medicíny (pevně zakotveny v praxi medicíny a odolné vůči snahám je řešit)

- a) Obecná iatrogenie - důsledek snahy lékařů léčit – jedná se o nežádoucí vedlejší účinky léčby nebo vyšetřovacích postupů, poškození v důsledku nejednoznačné nebo chybné diagnózy, stejně jako o nemoci, vzniklé v souvislosti s hospitalizací.
- b) Sociální iatrogenie pak souvisí s medicinalizací společnosti – medicína rozrušuje přirozené sociální vazby a nálepkuje umírání a porody v rodinném prostředí jako patologické
- c) Iatrogenie kulturní - ničí potenciál lidí vypořádat se s vlastní slabostí, zranitelností a smrtelností individuálním a autonomním způsobem.

Zola 1972, Foucault 1983

Ivan Illich: Medical Nemesis

„Za poslední desetiletí se stala hlavním nebezpečím pro zdraví lidí odborná lékařská praxe. Ochablost, infekce, nezpůsobilost, porušené funkce a jiné specificky iatrogenní choroby dnes způsobují více utrpení než všechny dopravní nehody a pracovní úrazy. Lékařská praxe navíc podporuje nemoc tím, že posiluje patologickou společnost, která si nejenom průmyslově uchovává své defektní příslušníky, ale klidentelu terapeutů rozmnožuje geometrickou řadou (...) Lékařská praxe tím, že nemoc, bolest a smrt přeměňuje z osobní výzvy na technický problém, zbavuje lidi schopnosti samostatně se vyrovnat se svým lidským údělem a stává se zdrojem nové podoby nezdraví.“

Interpretativní sociologie

Interpretativní sociologie

(Bury 1982, Charmaz 2003)

- vychází z pohledu samotných nemocných
- spíše než jako pasivní oběti kontextů vlastní nemoci je vidí jako aktéry
- zabývá především sociální podmíněností významů jednotlivých symptomů nemoci a vyjednáváním povahu zkušenosti nemocných
- studie každodenního života s chronickou nemocí

Příklad: Sociologické zkoumání neplodnosti

- „čočky“, skrze něž lze nahlížet různé fenomény, „zrcadlo“ kulturních norem nebo „barometr“ kulturní změny, „nosič“ významů [Inhorn, Balen 2002; Greil, 1991]
- témata: transformace příbuzenství a rodinných vztahů prostřednictvím reprodukčních technologií, stigmatizace neplodných, gender a neplodnost, mužská zkušenost s neplodností

Nemoc jako stigma

- Ztratila v moderní společnosti nemoc morální náboj?
- Susan Sontag: Nemoc jako metafora
- Příklad HIV, rakoviny, tuberkulózy